

ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА КАТО КАТАЛИЗАТОР ЗА ПРОФЕСИОНАЛИЗИРАНЕ НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА

Росица П. Михайлова, Оливер Цацков

WORLD WAR I AS A CATALYZER FOR THE PROFESSIONALIZATION OF SOCIAL WORK

Rosica P. Mihaylova, Oliver Cackov

ABSTRACT: This article explores the transformative role of the First World War (1914-1918) in the evolution and professionalization of social work. It analyses the challenges posed by the large-scale conflict, which exceeded the capacity of traditional philanthropic and charitable models, requiring a systematized, theoretically informed and professionally prepared approach. The article examines how the needs of war stimulated the development of new interventions, the creation of training programmes and the establishment of social work as a profession. It argues that the war acted as a critical catalyzer for its institutionalization and professional identification.

KEYWORDS: social work, history of the social work, profesionalization, Wolrd War I, social reforms.

Настоящата публикация е финансирана по проект „20 години Катедра „Социални дейности“ - традиции и иновации“, № РД-08-90/04.02.2025 г.

Човечеството в своята хилядолетна история е било свидетел на различни катаклизми, конфликти и войни. Един кръговрат, провокирал и предизвиквал редица промени и катаклизми в обществения, социалния и политическия живот.

Настоящата статия разглежда един такъв тежък период за човечеството, а именно Първата световна война, от един не толкова обичаен ъгъл. Първата световна война носи със и след себе си не само разрушения и страдания, но и мотивация за развитието на нови форми на социална солидарност и помощ. В условията на една такава голяма хуманитарна криза социалната работа, изправена пред редица предизвикателства, получава възможност да израсне и да се професионализира благодарение на конкретна нужда от организирана грижа за хората. Изключителният принос и ролята на жените в този процес, тяхната дейност и отдаденост на нуждаещите се оставят дълбок отпечатък върху развитието на социалното подпомагане и поставят основите на съвременната социална работа. Чрез работата им в болници, сиропиталища и хуманитарни организации те помагат на войници, ранени и цивилни. Усилията им са от решаващо значение за грижите за хората в трудните условия на войната. Въпреки че често не са признати за експерти, жените показват точно тогава колко способни и организирани са, което допринася за развитието на социалната работа като професия. Този период е пример за това как

човечността и социалната отговорност се укрепват в най-трудните времена на страдание и изпитния, пред които е изправен човекът.

Според екосистемната теория на Бронфенбренер (Bronfenbrenner, 1979) системите, в които живеем, са взаимосвързани и влияещи помежду си. В този контекст хроносистемата, в която попадат и историческите събития, които съпътстват човечеството, несъмнено влияе и провокира промени в останалите микро-, макро- и мезосистеми. Войните и конфликтите несъмнено водят след себе си разруха, страдание и множество други нежелани последствия за обществото, но наред с това са предизвикателство и катализатор за развиване на нови течения в науката и професии, свързани с тях. Това се отнася и за социалната работа, която в своето историческо развитие претърпява различни трансформации и повлияна точно от един такъв конфликт като Първата световна война, тръгва по пътя на своето професионализиране.

Според Албена Чавдарова „в исторически план преминаването от доброволна ангажираност на редица почтени лица към професионална работа, отнесена към осъществяване, организиране и контролиране на различни социални дейности, се осъществява от началото на XX век“ (Чавдарова, 2007, стр. 245).

Първата световна война, често характеризирана като тотална война, има дълбоки и многопластови последици за обществото в глобален мащаб. Освен очевидните политически, икономически и географски промени конфликтът предизвиква и значителни трансформации в социалната сфера. Една от най-съществените, но често пренебрегвана, е ролята ѝ като мощен катализатор за професионализацията на социалната работа. Преди войната социалната помощ е била до голяма степен децентрализирана доброволческа дейност, основана на благотворителност и индивидуална филантропия. Липсва ясна професионална идентичност, унифицирани стандарти за практика и систематизирано обучение. Екзистенциалният мащаб на военния конфликт обаче генерира безпрецедентни социални проблеми, които изискват нови, по-ефективни и професионални подходи за справяне с човешкото страдание.

В началото на XX век социалната помощ в повечето западни общества е била доминирана от филантропски организации, религиозни институции и индивидуални доброволци. Въпреки съществуването на определени движения за социални реформи, като например движението за „населени места“ (settlement house movement) в Обединеното кралство и САЩ, което набляга на общностната работа и емпиричното познание за бедните, цялостната система е била фрагментирана и често патерналистична. Както посочва една от пионерките на социалната работа Мери Ричманд: „Дълги години, работата с индивидуални случаи е била осъществявана от добри, милосърдни хора, които са се опитвали да помогнат на други човешки същества с добронамерени, но често неорганизираны усилия“ (Richmond, 1917, p. 3).

В Германската империя, въпреки наличието на сравнително напредничаво социално законодателство от края на XIX век (като социалните застраховки на Бисмарк), социалната помощ извън тези рамки е била също силно зависима от благотворителността и местните общински инициативи.

Женските движения играят значителна роля в организирането на социални услуги, но професионализацията все още е в начален стадий.

Сходна е ситуацията със социалната работа и на Балканите. В исторически аспект социалната работа в България преди Първата световна война има по-скоро каритативния, доброволен характер; дейност, развивана предимно от църковните общности и благотворителни дружества. Няма развита държавна социална политика за различните уязвими групи. България, също засегната от последиците на Първата световна война като например бежанските вълни, големият брой вдовици и сираци, големият брой военни инвалиди, психологическите травми и икономическите последици, претърпява своите метаморфози и по отношение на социалната работа и нейното позициониране и професионализиране в обществения живот. Според Александър Христов „в съвременното историческо развитие на социалната работа началото на процесите, свързани с нейното професионализиране в България, също се поставят на стабилна основа през първата четвърт на XX в., когато и у нас постепенно се преминава от благотворителни форми на подпомагане към по-тясно профилиране и специализиране на социалните дейности“ (Христов, 2022, стр. 423).

Подобна е ситуация и в Сърбия. Ключови роли на социалните работници в Сърбия по време на Първата световна война могат да се систематизират по следния начин:

1. Грижа за бежанци и сираци от войната

Огромният брой бежанци, изоставени деца и сираци е пряка последица от войната. Епидемиите и гладът царуват. Хуманитарни организации като например „Сръбски сестри“ организират приюти и домове за пренебрегнати деца. Жените доброволци често поемат ролята на болногледачки и предоставят основни грижи, образование и психологическа подкрепа.

2. Организиране на храна и подслон

В трудните условия на военен недостиг са организирани кухни за бедни, приюти и пунктове за разпределение на храна и дрехи. Хуманитарни мисии (например британска, френска, американска) в сътрудничество с местни жени помагат при разпределението на помощите.

3. Психологическа и морална подкрепа

Въпреки че не е била формализирана, моралната подкрепа на народа и армията е била ключов фактор. Учители, свещеници и жени от общността са повдигали морала и са помагали на хората да запазят достойнството и волята си за живот.

4. Образование и грамотност

По време на военната криза образователната система се срива. Въпреки това определен брой учители и хуманитаристи организират временни училища в бежански центрове, кафенета и домове.

Жените по време на Първата световна война и в Сърбия играят ключова роля в развитието на социалната работа. Те действат като болногледачки, организатори на хуманитарна помощ и инициатори на различни социални инициативи. Особено забележителна е работата на чуждестранни и местни жени (като например шотландската лекарка Elsie Inglis), които чрез

доброволчески мисии предоставят медицинска и психосоциална помощ на войници и цивилни. Тяхната ангажираност полага основите на съвременната социална работа в кризисни условия, като подчертава значението на човечността, солидарността и професионалните грижи за уязвимите групи (Balfour, 1918).

Избухването на Първата световна война през 1914 г. променя из основи световния ред. Мобилизацията на милиони мъже за фронта има каскаден ефект върху обществото:

- **Икономическа дестабилизация и бедност:** Заминаването на основния човек, грижещ се за прехраната в семейството, често води до рязък спад в доходите, масова бедност и недоимък. Жените и децата остават без подкрепа, а нарастващата инфлация допълнително утежнява положението.

- **Военни травми и рехабилитация:** Завръщащите се от фронта войници често страдат от тежки физически наранявания – ампутации, парализи, както и от дълбоки психологически травми, неврози, по-късно призната като форма на посттравматично стресово разстройство (ПТСР). Тези състояния изискват не само медицинско лечение, но и комплексна рехабилитация, професионална преориентация и психологическа подкрепа за реинтеграция в цивилния живот.

- **Миграция и разселване:** Военните действия довеждат до мащабни вътрешни и международни миграции, създавайки огромни бежански потоци, които се нуждаят от подслон, храна, медицински грижи и психологическа помощ.

- **Нарастване на броя на вдовиците и сираците:** Огромният брой жертви на войната оставя овдовели милиони жени и деца сираци, което създава нужда от дългосрочни системи за подкрепа и грижи.

- **Социална дезинтеграция:** Нарушаването на традиционните семейни структури, загубата на общности и моралният хаос, свързан с войната, водят до повишена социална дезинтеграция и аномия.

В САЩ Американският червен кръст играе централна роля в организирането на „Home Service“ (Домашна служба), която предоставя помощ на семействата на военнослужещите. Тази служба е пионер в интегрирането на индивидуалната работа по случай (casework) с психологическа подкрепа. Социалните работници се обучават да прилагат принципите на „социалната диагностика“, както е дефинирана от Мери Ричманд, за да оценяват нуждите и да предоставят целенасочена помощ. Работи се активно с ветерани, страдащи от психически травми, което полага основите на военната социална работа и психосоциалната рехабилитация. Войната ускорява процеса на институционализация. Създават се централизирани комитети и агенции за координиране на усилията за подпомагане. Американският червен кръст, разширявайки своите функции, се превръща в квазидържавна институция за социални грижи. Започва тясно сътрудничество между доброволчески организации и федералното правителство. Недостигът на квалифициран персонал е очевиден. Американските университети и училища за социална работа, като тези в Чикаго и Ню Йорк, разширяват своите програми и въвеждат ускорени курсове,

за да обучат социални работници за нуждите на войната. Особено внимание се обръща на „casework“ методологията (работата по случай). Войната ускорява дебата за статута на социалната работа като професия. Mary Richmand с книгата си „Social Diagnosis“ (1917) предоставя теоретична рамка, която легитимира професията, докато мащабната дейност на Червения кръст показва нейната практическа стойност.

В Германия фокусът е до голяма степен върху „грижата за народа“ (Volkswohlfahrt) и „женската социална работа“ (Frauensozialarbeit). Тъй като много мъже са на фронта, жените поемат основните социални задачи. Организации като „Национален съюз на женските асоциации“ (Bund Deutscher Frauenvereine) и държавните служби за грижа за войниците и техните семейства (Kriegsfürsorge) разширяват дейността си. Особено внимание се обръща на подпомагането на вдовици и сираци, както и на грижите за ранени войници. Психиатричните болници и рехабилитационни центрове започват да наемат „социални помощници“ (Sozialhelferinnen) или „помощнички по грижи“ (Fürsorgerinnen), които да подпомагат адаптацията на ветераните. Alice Salomon, водеща фигура в германската социална работа, подчертава необходимостта от професионално обучение и научен подход, осъзнавайки, че традиционната филантропия вече е недостатъчна.

В Германия, която е била силно милитаризирана държава, координацията е по-централизирана и контролирана от държавата. Създават се нови структури в рамките на военното министерство и местните администрации за управление на помощите. „Имперският закон за грижа за инвалидите“ (Reichsfürsorgegesetz für Kriegsbeschädigte) от 1920 г. е пряк резултат от военните нужди и залага основите на модерна система за грижа за ветерани и жертви на войната, изисквайки професионално обучен персонал за прилагането му. В Германия Първата световна война е решаващ момент за утвърждаването на специализираните училища за социална работа (Soziale Frauenschulen). Alice Salomon основава едно от първите и най-влиятелни такива училища в Берлин още през 1908 г., но именно войната подчертава жизненоважната нужда от квалифицирани социални работнички (почти изцяло жени). Курсовете се фокусират върху социална хигиена, психология, право, икономика на домакинството и административни умения, подготвяйки бъдещите помощнички за работа в общински служби, болници и социални институции.

За Германия войната е период, в който „социалната работа“ (Soziale Arbeit или Fürsorge) се утвърждава като самостоятелно поле на дейност. Ролята на жените и тук като основен двигател на тази професия става още по-видима и призната. Нуждата от справяне с кризата след войната, включително хиперинфлацията и огромния брой ветерани и бедни, циментира необходимостта от професионално обучен персонал, което води до по-голямо държавно регулиране и признаване на професията през Ваймарската република.

Първата световна война демонстрира фундаменталната връзка между мащабни социални събития и необходимостта от адекватни социални интервенции. Тя подчертава, че социалните проблеми не са само

индивидуални дефицити, а често са резултат от по-широки социални, икономически и политически фактори, които изискват системни решения. Влиянието на войната върху социалната работа може да бъде разгледано през призмата на функционализма, където обществото, изправено пред дисфункция (войната и нейните последици), адаптира и развива нови структури (професионалната социална работа), за да възстанови равновесието и да отговори на възникналите нужди. Друг важен аспект е преминаването от индивидуалистичен към по-холистичен и социално ориентиран подход. Докато преди акцентът е бил върху „поправянето“ на индивида, военните условия показват, че индивидуалното страдание е дълбоко вплетено в по-широки социални контексти, изискващи системни промени и подкрепа. Обследвайки германския и американския опит, като водещи държави в професионализирането на социалната работа, би могло да се констатира, че въпреки различията в политическите системи и културните контексти войната предизвиква сходни процеси на професионализация, макар и с различен акцент – по-голяма държавна намеса и централизация в Германия срещу по-голяма роля на доброволческите организации и академичните среди в САЩ.

Първата световна война, макар и трагичен конфликт, безспорно е била ключов катализатор за професионализацията на социалната работа както в САЩ и Германия, така и на Балканите. Тя не само разкрива огромния обхват на човешкото страдание и неадекватността на съществуващите системи за помощ, но и принуждава развитието на нови методи, институции и образователни програми. Уроците, научени по време на войната, формират основите на модерната социална работа, утвърждавайки я като жизненоважна и етична професия, посветена на справянето с комплексни социални предизвикателства и насърчаването на благосъстоянието на индивидите и общностите.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

НЕДЖИБ, Г., 2018. Развитие на социалната работа в САЩ и Западна Европа през Вековете, УИ „Епископ Константин Преславски“, ISBN 978-619-201-268-7

ЧАВДАРОВА, А., 2007. История на социалната работа, ИК „Булхерба“, ISBN 978-954-9883-11-4

BRONFENBRENNER, U., 1979. The ecology of human development: Experiments by nature and design, Harvard University Press, ISBN 0-674-22456-6 (cloth)

RICHMOND, M. E., 1917. *Social Diagnosis*, Russell Sage Foundation, 002926460X, 9780029264607

[Професионализиране на социалната работа в България \(първата половина на XX в.\) Professionalization of social work in Bulgaria \(first half of the XX century\)](#) [прегледано на 2025-07-17].

Sozialpolitik im Ersten Weltkrieg – Geschichte als Film Available from: <https://gafprojekt.hypotheses.org/309> [viewed 2025-07-17].

Serbia and the Scottish Women's Hospitals Available from: [Dr. Elsie Inglis : Balfour, Frances, Lady, 1858-1931 : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) [viewed 2025-07-17].

*доц. д-р Росица Петрова Михайлова
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
Педагогически факултет
катедра „Социални дейности“
e-mail: r.mihaylova@shu.bg*

*проф. д-р Оливер Цацков
Университет „Гоце Делчев“, гр. Шип
Факултет за образователни науки
катедра „История и археология“
e-mail: oliver.cackov@ugd.edu.mk*